

TURINYS

KAMPANIJOS IŠTAKOS	4
CHRONOLOGIJA	11
KARINIAI VADAI	12
Sukilėliai ■ Sovietai ■ Afganistano Demokratinė Respublika (ADR)	
KOVOJANČIOS PUSĖS	21
Sovietų 40-oji armija ■ ADR pajėgos ■ Pandžšyro frontas	
PRIEŠININKŲ PLANAI	33
Sovietai ir ADR ■ Sukilėliai	
KAMPANIJOS	38
<i>Pandžšyras I</i> , 1980 m. balandis. Pirmasis kraujas ■ <i>Pandžšyras II</i> , 1980 m. rugpjūtis. Mėginimas palengvinti Ruchos įgulos padėtį ■ <i>Pandžšyras III</i> , 1980 m. lapkritis. Grįžimas į Ruchą ■ <i>Pandžšyras IV</i> , 1981 m. rugsėjis. Sovietų pralaimėjimas ■ <i>Pandžšyras V</i> , 1982 m. gegužė. Slėnio užėmimas ■ <i>Pandžšyras VI</i> , 1982 m. rugpjūtis–rugsėjis. Mėginimas išvalyti teritoriją ■ Paliaubos, 1983 m. sausis–rugpjūtis ■ <i>Pandžšyras VII</i> , 1984 m. balandis–rugsėjis. Atgal į karą ■ <i>Pandžšyras VIII</i> , 1984 m. rugsėjis. Massoudo išvedimas iš pusiausvyros ■ <i>Pandžšyras IX</i> , 1985 m. birželis. Represyvioji operacija	
PASEKMĖS	86
Vertinimai	
MŪŠIO LAUKAS ŠIANDIEN	91

CHRONOLOGIJA

1979 m.

Gruodžio 27 d. Operacijos „Štorm-333“ ir „Baikal-79“: įsiveržimas į Afganistaną.

Gruodžio 28 d. Babrakas Karmalis paskelbtas naujuoju Afganistano Demokratinės Respublikos vadovu.

1980 m.

Balandžio 9–12 d. Pandžšyro I operacija.

Rugpjūčio 28 – rugsėjo 20 d. Pandžšyro II operacija.

Lapkričio 8–18 d. Pandžšyro III operacija.

1981 m.

Rugpjūčio 12 d. Massoudas puola Gulbaharą.

Rugsėjo 6–11 d. Pandžšyro IV operacija.

1982 m.

Balandžio 25 d. Sukilėliai puola Bagramo oro bazę.

Gegužės 16 – birželio 1 d. Pandžšyro V operacija.

Rugpjūčio 25 – rugsėjo 10 d. Pandžšyro VI operacija.

1983 m.

Sausio 1 d. Papulkininkis Anatolijus Tkačiovas pradeda derybas su Massoudu, sudaromos neoficialios paliaubos.

1984 m.

Balandžio 19 – gegužės 5 d. Pandžšyro VII operacija.

Rugsėjo 5 d. Sovietų bombardavimas per Didįjį Bairamą.

Rugsėjo 5–16 d. Pandžšyro VIII operacija.

1985 m.

Birželio 8 d. Pandžšyro sukilėliai užima Pečgūrą.

Birželio 16 – liepos 16 d. Pandžšyro IX operacija.

1988 m.

Balandžio 14 d. Pasirašyti Ženevos susitarimai atvėrė kelią sovietų pasitraukimui iš Afganistano.

Gegužės 15 d. Sovietai ima trauktis.

1989 m.

Vasario 15 d. Sovietai galutinai pasitraukia.

PRIEŠININKŲ PLANAI

Massoudo sukilėliai dažnai sugebėdavo pereiti į puolimą, ypač kai reikėjo surengti reidus į Salango perėją arba užpulti į Kabulą vedantį greitkelį. Tačiau Pandžšyro rajone puolančioji pusė visada buvo sovietai (kartais tie puolimai rengti spaudžiant ADR režimui). Kova tarp sovietų planų ir Massoudo pastangų tuos planus sužlugdyti dažnai pasireiškė ne tiek tiesioginiais mūšiais, kiek mėginimais pakeisti konflikto pobūdį.

SOVIETAI IR ADR

Kiekvienas iš devynių Pandžšyro puolimų skyrėsi savo mastu, priežastimis ir taktinėmis aplinkybėmis. Tačiau būta tam tikrų bendrų tikslų bei metodų. Priešingai nei dažnai teigiama, sovietai niekada nesiekė paversti slėnį negyvenama dykuma. Tai padaryti būtų daug lengviau nei kovoti su sukilėliais. Veikiau siekta neutralizuoti Massoudą ir jo Pandžšyro frontą, neleisti jam virsti rimta politine grėsme, nes tokiu atveju jis taptų sėkmingo pasipriešinimo simboliu, galinčiu pulti Bagramą ir Kabulo–Hairatano greitkelį. Tuo pačiu metu iškeltus tikslus norėta pasiekti be pernelyg didelių kariuomenės bei išteklių sąnaudų. Sovietų kontingentas kovėsi ne viename Afganistano fronte, tad Maskva buvo pasirengusi tik ribotai eskalacijai.

Klaidinimas ir operatyvinis slaptumas

Massoudas naudojosi plačiu žvalgybos tinklu (nuo šalininkų Kabule iki vietos gyventojų, kurie jam perduodavo savo informaciją), todėl visada sužinodavo apie planuojamą sovietų puolimą. Geriausia, ką sovietai galėjo padaryti, tai stengtis išlaikyti operatyvinį slaptumą ir mėginti suklaidinti priešą. Operatyvinio slaptumo išlaikymas reiškė, kad visus planavimo klausimus reikia kuo ilgiau laikyti paslapyje nuo ADR sąjungininkų, tačiau dėl tokio požiūrio sovietai taip pat negaudavo vertingos informacijos. Be to, tai kenkė tarpusavio santykiams.

Sovietų ir ADR pajėgos veikia kartu. Atkreipkite dėmesį į padangą ant BTR-60 bokštelio. Tai buvo ir minimali papildoma apsauga, ir atsarga. (Viktor Budan / TASS via Getty Images)

11-osios atskirosios oro desanto brigados kareiviai ruošiasi lipti į sraigasparnį Mi-8. Atkreipkite dėmesį į vadinamąsias panamas – plačiakraštes skrybėles, kurias sovietų kariai nešiojo Afganistane. (Mil.ru, CC BY 4.0)

Klaidinimas reiškė klaidinantį puolimą, pradinę ataką, nukreiptą į Salangą ar kitus netoliese esančius rajonus, bet toks metodas retai pasiteisindavo.

Parengiamieji apšaudymai ir bombardavimai

Artilerija ir oro pajėgos beveik visada naudotos parengiamiesiems apšaudymams ir bombardavimams, kurie galėjo trukti valandų valandas ar net ištisas dienas. Tikslas – sutrikdyti sukilėlius, priversti juos pasitraukti į urvus ir bunkerius, taip pat fiziškai sunaikinti gynybinę infrastruktūrą. Iš esmės

tai buvo ženklas, kad artėja puolimas, bet kažko rimtesnio retai pavykdavo pasiekti. Sukilėliai buvo pernelyg patyrę ir mobilūs, tad gebėjo užimti pozicijas prasidėjus antžeminei atakai. Tikrosios aukos buvo civiliai gyventojai, dažnai neturintys kur bėgti, o jų namai bei ūkiai buvo sunaikinti. Tai skatino dar didesnį pasipriešinimą, tad nuosavybę praradę jauni vyrai netrukus susitelkė į didžiulį būrį. Vienintelė jų galimybė prasimaitinti buvo jungtis prie sukilėlių.

Blokavimo pajėgų išsilaipinimas iš sraigasparnių

Sovietai puikiai suvokė, kad kovos su partizanais keliamas iššūkis – būtinybė juos pergudrauti, neleisti išsisklaidyti, o paskui vėl susijungti ir suduoti rimtą smūgį. Būtent per šį karą sovietai įvertino ir pripažino sraigasparnių naudingumą tokiuose konfliktuose ir plačiai juos naudojo, išmesdami desantą už ir abipus vadinamųjų žaliųjų zonų, kuriose telkėsi sukilėliai. Siekta užblokuoti jų atsitraukimą netikėtai užpuolant iš kelių pusių. Mudžahedai to tikėjosi, todėl, pasirėmę vietos gyventojų žiniomis, numatydavo atsitraukimo kelius. Blokavimo pajėgų išsilaipinimas iš sraigasparnių buvo vienas sėkmingiausių sovietų taktinių sprendimų.

Masinis mechanizuotas puolimas

Daugelio sovietų surengtų puolimų pagrindas buvo mechanizuotas puolimas santykinai plokščioje Pandžšyro slėnio lygumoje. Toliau slėnis kilo į kalnus, siaurėjo, buvo uolėtas, dažnai apsnigtas ir gerokai per siauras tokioms pajėgoms. Dažniausiai būtent čia puolantieji susidurdavo su minomis, pasalomis ir pan. Tačiau tai buvo vienintelė galimybė išstumti sukilėlius iš apgyvendintų žemumų su viltimi juos užspeisti pasitelkus blokavimo pajėgas.

Igulos

Jau nuo pat pradžių sovietai siekė išlaikyti Pandžšyro slėnio kontrolę, ypač Ruchoje, o idealiau atveju ir už jos ribų. Tai būtų pergalės simbolis ir bazė pajėgoms, galinčioms vykdyti patruliavimą Pandžšyro

žemumose, siekiant atgrasyti sukilėlius. Tačiau šis gana protingas planas labai priklausė nuo pajėgų motyvacijos, agresyvumo ir pasirengimo, todėl tokiai misijai dažniausiai buvo pasitelkiama sovietų kariuomenė ir tik kartais ADR saugumo pajėgos. Naujai įkurdintos įgulos nuolat tapdavo sukilėlių taikiniai. Sovietų patruliams mudžahedai rengė pasalas, puldinėjo pažeidžiamus atramos punktus. Šie epizodai faktiškai atspindėjo bendrą karo paveikslą. Massoudas negalėjo nugalėti sovietų tiesioginiame mūšyje. Visi sovietų puolimai daugiau ar mažiau pasiekdavo užsibrėžtus tikslus, tačiau sukilėliai nebuvo rimčiau sumušami ir grįždavo su nauja jėga. Mitas apie Pandžšyro liūtą augo su kiekvienu atlaikytu puolimu.

SUKILĖLIAI

Pirmaisiais karo metais pagrindinis sukilėlių tikslas buvo atsilaikyti prieš periodiškai pasikartojančius sovietų bei jų sąjungininkų puldinėjimus, taip pat Pandžšyro kontrolės užtikrinimas. Tačiau net ir 1982 m. Massoudas sudarinėjo strateginį planą, artimą daugeliui antiimperialistiškai nusiteikusių partizanų. Pirma, jis norėjo sukurti vietinį pasipriešinimo judėjimą, galintį naudotis liaudies parama. Antra, šio judėjimo strateginę bazę – Pandžšyrą – reikėjo apginti ir panaudoti kaip placdarmą, iš kurio būtų galima pradėti platesnio masto išpuolius, taip parodant politinę lyderystę. Šiuos išpuolius ir sąjungas su kitomis Afganistano gyventojų bendruomenėmis bei sukilėlių grupėmis būtų galima panaudoti siekiant sukurti labiau konvencines karines pajėgas, galinčias užimti svarbiausius regionus Šiaurės Afganistane. Pasiekus šiuos tikslus, būtų galima pradėti galutinį etapą – surengti didelį puolimą prieš Kabulo režimą.

Kalbant apie faktines operacijas (ir puolamąsias, ir gynybines), išryškėjo keli pagrindiniai taktiniai metodai. Šie metodai buvo gerai žinomi daugumai sukilėlių pajėgų, ypač veikiančių kalnuotoje vietovėje, tačiau verta

Besiganančios avys
Pandžšyro slėnyje. (USAF/
Master Sgt. Michael O'Connor,
Public Domain)

pabrėžti, kad Massoudo Pandžšyro frontas ir apskritai afganų mudžahedai pademonstravo didelę išmonę. Jie puikiai išmoko reaguoti į nuolat besikeičiantį sovietų repertuarą. Generolas leitenantas Viktoras Jermakovas, vienas iš 40-osios armijos vadų, savo 2019 m. interviu laikraščiu „Krasnaja zvezda“ atskleidė:

„Afganistaniečiai meistriškai rengė pasalas, kalnuose sukdavo daugiapakopės ugnies sistemas, nuolat keitė taktiką, daug dėmesio skirdami netikėtumui ir mobilumui. Jų išradingumas buvo stulbinamas! Mudžahedai įrengdavo tokius ugnies taškus, kad kartais nieko nebuvo galima padaryti, norint juos išrūkyti. Nepadėdavo netgi termobarinės bombos.“

Aprūpinimo kelių puldinėjimas

Salango perėja ir greitkelis į Kabulą buvo čia pat, todėl mudžahedai galėjo puldinėti ir nuolat puldinėjo svarbias aprūpinimo linijas. Tikslas – ne tik nutraukti gyvybiškai svarbų tiekimą ir paimti belaisvių, bet ir pademonstruoti, kad Pandžšyro frontas pajėgus kenkti priešui. Tokių reidų poveikį pastebėjo ir paprasti afganistaniečiai. Pavyzdžiui, kelis kartus Kabule trūko degalų.

Išsisklaidymas ir persigrupavimas

Svarbiausi partizanų būrio vado įgūdžiai – mokėjimas išsklaidyti savo pajėgas susidūrus su kur kas gausesniu priešu ir toks pats greitas jų sutelkimas, pasinaudojant taktinėmis galimybėmis. Savo žemėje kovojančios, vietinių gyventojų remiamos Massoudo pajėgos buvo labai mobilios ir lanksčios. Iš pradžių sukilėliai judėjo pėsčiomis ir jodinėjo žirgais, bet vėliau gavo motociklą, visureigį, sunkvežimį, net iš sovietų užgrobtų šarvuotųjų transporterių.

Pasalas

Pagrindinis partizanų kovos metodas – pasala. Rengiant pasalas, dažnai naudotos minos, įrenginotos įvairios kliūtys. Sovietams pristabdžius judėjimą, sukilėliai priešą apšaudydavo lengvaisiais ginklais ir raketomis. Civiliai gyventojai ir vaikai dažnai atlikdavo stebėtojų vaidmenį. Vėliau netgi pradėtos rengti vadinamosios pasalos ore. Tai buvo mėginimai įvilioni sraigtasparnius į apšaudymo sektorių, kur juos pasitikdavo zenitinio kulkosvaidžio DŠK arba 14,5 mm kalibro ZPU-2 ugnis. Vėliau pradėti naudoti priešlėktuviniai raketiniai kompleksai. Visam tam reikėjo nemažai išradingumo ir organizuotumo, o pirmiausia kruopštaus planavimo, mat sovietai tikėjosi pasalų. Karinės žvalgybos karininkas pulkininkas leitenantas Anatolijus Tkačiovas vėliau prisiminė:

Sukilėliai pozuoja prie 14,5 mm kalibro sovietinio zenitinio kulkosvaidžio sistemos ZPU. Pirmosiomis karo dienomis ši ginkluotė buvo vienintelė, padedanti kovoti prieš sovietų aviaciją. (EPU FILES / AFP via Getty Images)

Ši nuotrauka liudija Massoudo statusą. Afganistano gynybos ministras Abdulas Rahimas Wardakas 2010 m. kreipiasi į šurą. (US Navy / David Quillen, Public Domain)

„Uolose jie įrengdavo pozicijas bei slėptuves, pasipriešinimo mazgus ir daugiapakopę gynybą su sumaniai išdėstytais ugnies taškais. Kalnų plyšiuose, urvuose, tarpekliuose, įgriuvose ir aukštumose atsirado pozicijų zenitinėms sistemoms ir sunkiesiems kulkosvaidžiams. Urvuose įrenginėtos slėptuvės, skirtos pasislėpti žmonėms, taip pat sandėliai ginklams, šaudmenims ir maisto atsargoms laikyti.“

Persekiojimas

Sukilėliai ne tik rengė pavienius reidus, bet ir pasirūpindavo, kad sovietų ir ADR patruliai bei jų įgulos Pandžšyre nuolat susidurtų su nenuspėjama grėsme, kurią kėlė snaiperiai, minosvaidininkai, įvairias sabotazo akcijas rengiantys asmenys. Siekta demoralizuoti ir trikdyti. Nors sovietų pajėgos dėl to imdavosi baudžiamųjų veiksmų prieš vietos gyventojus (todėl tapdavo dar labiau nekenčiamos) arba pačios surengdavo ginkluotus atsakomuosius reidus (kartais tie reidai buvo sėkmingi, bet dažniau reido dalyviai patys patekdavo į pasalas), ADR pajėgos paprastai buvo linkusios mindžikuoti vietoje, nepaklusti arba tiesiog dezertyruoti.

Slėnio kontrolė

Pagrindinis Massoudo strategijos elementas – išlaikyti Pandžšyrą ne tik kaip bazę savo karo mašinai, bet ir kaip politinį simbolį. Kiekvieną kartą, kai sovietai arba ADR pajėgos įsitvirtindavo slėnyje, Massoudo pirmutiniu tikslu tapdavo jų išstūmimas tiesioginiu puolimu arba sukaustant, puldinėjant aprūpinimo linijas, neleidžiant pasirodyti iš dislokavimo vietų. Tai, kad prieš pajėgas negalėjo laisvai judėti, buvo labai svarbi Massoudo politinė žinutė, kad Pandžšyre egzistuoja gyvybinga islamiška valstybė, nepavaldi ADR režimui.

PANDŽŠYRAS V. UŽPUOLIKŲ PAJĖGŲ SUDĖTIS

ADR

10-oji pėstininkų brigada (20-oji divizija)
4-asis pėstininkų pulkas (8-oji divizija)
7-asis pėstininkų pulkas (11-oji divizija)
72-asis pėstininkų pulkas (8-oji divizija)
203-iasis žvalgybos batalionas
444-asis specialiųjų pajėgų pulkas (37-oji specialiųjų pajėgų brigada)

SOVIETAI

149-asis motorizuotųjų šaulių pulkas (201-oji motorizuotųjų šaulių divizija)
177-asis motorizuotųjų šaulių pulkas (108-oji motorizuotųjų šaulių divizija)

180-asis motorizuotųjų šaulių pulkas (108-oji motorizuotųjų šaulių divizija)
181-asis motorizuotųjų šaulių pulkas (108-oji motorizuotųjų šaulių divizija)
66-oji atskiroji motorizuotųjų šaulių brigada
191-asis atskirasis motorizuotųjų šaulių pulkas
860-asis atskirasis motorizuotųjų šaulių pulkas
317-asis oro desanto pulkas (103-ioji gvardijos oro desanto divizija)
345-asis atskirasis gvardijos oro desanto pulkas
781-asis atskirasis žvalgybos batalionas (180-oji motorizuotųjų šaulių divizija)
783-iasis atskirasis žvalgybos batalionas (201-oji motorizuotųjų šaulių divizija)
1074-asis artilerijos pulkas (108-oji motorizuotųjų šaulių divizija)

armijos pralaimėjimas ir paskutinė pergalė, kurią Massoudas pasiekė gana lengvai.

PANDŽŠYRAS V, 1982 M. GEGUŽĖ. SLĖNIO UŽĖMIMAS

1982 m. gegužės 7 d. generolas leitenantas Viktoras Jermakovas, turintis griežto, bet sumanaus vado reputaciją, 40-osios armijos vado poste pakeitė Tkačą. Iš pirmtako Jermakovas paveldėjo didžiausio puolimo prieš Pandžšyro sukilėlius planus ir, nors turėjo tam tikrų abejonių dėl detalių, daug dėmesio skyrė kruopščiam organizavimui. Sukilėliams Jermakovas tapo savotišku *bête noire*. Už jo galvą mudžahedai pažadėjo 1,5 mln. afganių (30 tūkst. JAV dolerių) atlygį, todėl Jermakovo apsauga buvo priversta imtis beprecedenčių priemonių: padidinti asmens sargybinių

ADR pajėgos šaudė iš 122 mm kalibro sovietinių haubicų D-30. Tai buvo patikimas ginklas, kurio šaudymo nuotolis viršijo 15 kilometrų. Per visą Afganistano karo laikotarpį šiuos pabūklus naudojo ir ADR kariuomenė, ir sovietai. (ITAR-TASS / Viktor Budan via Getty Images)

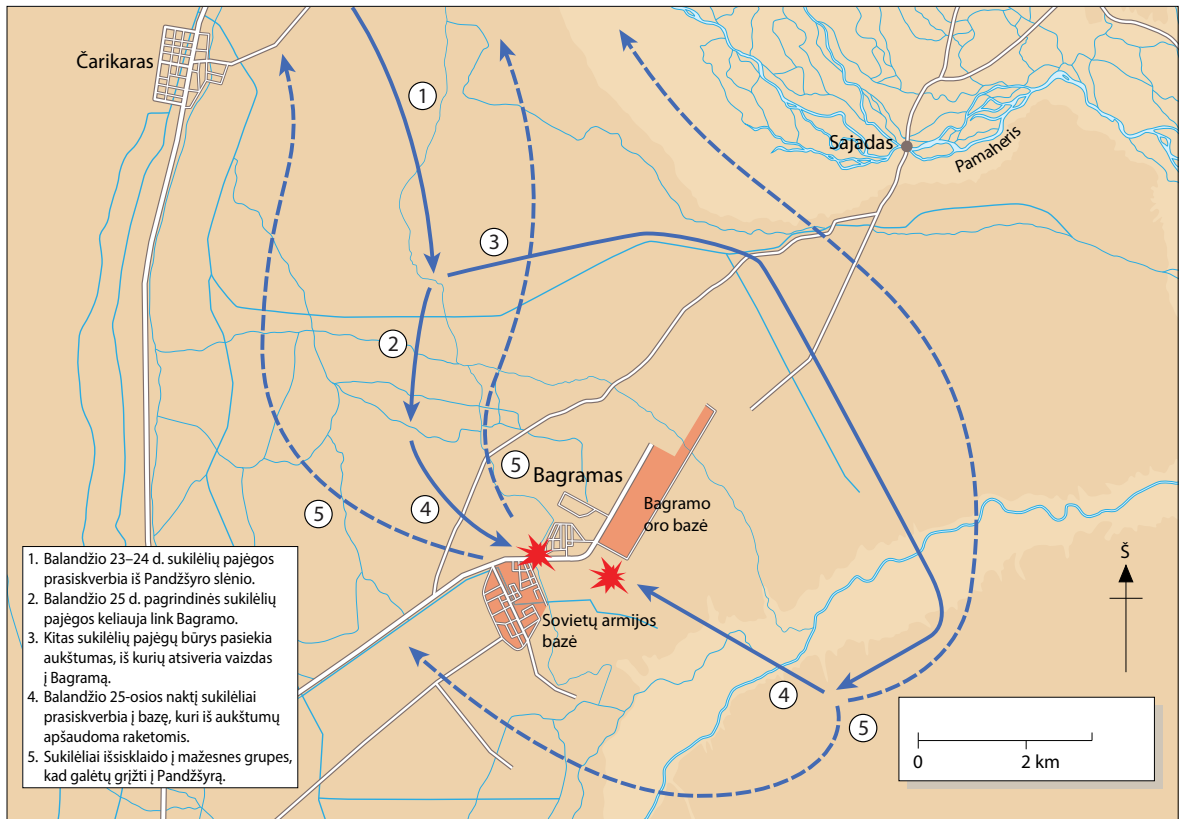
Bagramas buvo gyvybiškai svarbus miestas ir aviacijos bazė, esanti tarp Pandžšyro slėnio ir Kabulo. Šioje nuotraukoje užfiksuota, kaip kalnuose virš Bagramo stovintys sukilėliai žvelgia į miestą. (Patrick Robert / Sygma via Getty Images)

skaičių, išduoti jiems neperšaukamas liemenes, net kelis kartus per dieną keisti automobilio registracijos numerius.

Numatomo puolimo problema buvo ta, kad ir operacijos laikas, ir tikslai buvo nulemti politinių išskaičiavimų, nors Tkačas ir SSRS ginkluotųjų pajėgų generalinis štabas šiam planui prieštaravo. Jie baiminosi galimų didžiulių kareivių ir civilių netekčių (tai nebuvo humanizmo požymis, o veikiau suvokimas, kad žiauri taktika tik gausina sukilėlių gretas). Nepaisant to, Kabulo režimas desperatiškai siekė susigrąžinti Pandžšyro kontrolę ne tik dėl karinių, bet ir dėl politinių priežasčių. Reikėjo pademonstruoti jėgą, nes 1982 m. kovą Afganistano liaudies demokratinei partijai nepavyko pasiekti nacionalinės vienybės, kaip tikėtasi. Britų žurnalistas Markas Urbanas savo knygoje „War in Afghanistan“ rašė: „Ahmadą Shahas Massoudas tapo superžvaigžde. Jis priiminėjo užsienio žurnalistų grupes, mokė mudžahedus iš kitų šalies regionų, o jo vyrai rengė drąsius reidus.“ Trumpai tariant, Massoudas buvo tarsi švyturys platesniam pasipriešinimui, į kurį buvo įtraukti net skirtingų etninių grupių, politinių ir religinių pažiūrų kovotojai. Pergalė prieš Massoudą galėtų sustiprinti Kabulo pozicijas visoje šalyje. Tokiomis sąlygomis SSRS komunistų partijos vadovybė buvo priversta nusileisti.

40-osios armijos štabo viršininkas generolas majoras Noratas Ter-Grigorjancas turėjo vadovauti operacijai, kurioje dalyvautų 12 tūkst. sovietų ir ADR karių. Tikslas – sunaikinti Pandžšyro fronto pajėgas, vadovavimo struktūrą ir logistikos infrastruktūrą, užblokuoti itin svarbius aprūpinimo kelius. Galiausiai siekta ne tik atkurti kontrolę Ruchoje, bet ir palikti įgulą Anavoje. Kitaip tariant, užčiaupti Pandžšyro liūtą. Ter-Grigorjancas subūrė nemažą sovietų ir ADR kariuomenę, įskaitant afganistaniečių specialiąsias pajėgas – vieną iš nedaugelio veiksmingų elementų Kabulo kariuomenėje. Be 12 tūkst. kareivių, operacijoje dalyvavo 320 tankų, kitų šarvuotųjų mašinų, taip pat 155 artilerijos pabūklai, 104 sraigasparniai ir 26 lėktuvai. Tai buvo didžiausia iki tol vykdyta operacija.

Sukilėlių reidas į Bagramą, 1982 m. balandžio 23–25 d.

Prieš juos stoji maždaug 4 tūkst. mudžahedų ir visa Pandžšyro civilių bendruomenė – 40 tūkst. gyventojų. Tiesa, per karo veiksmus nemažai gyventojų emigravo (1979 m. slėnyje gyveno 100 tūkst. žmonių). Pandžšyro fronte Massoudo pajėgos buvo suskirstytos į „motorakus“ (mobiliąsias kovines grupes) ir „zabetus“ (vietos gyventojų savigynos būrius). Iš viso buvo apie šešis „motorakus“ ir 25 „zabetus“. Sukilėliai toliau gausino savo arsenalą. Jie buvo ginkluoti ne tik prieštankiniais granatsvaidžiais RPG-7, bet ir kiniškais 7,6 mm kalibro automatais (sovietų AK kopijomis) bei minosvaidžiais.

Remiantis planu, operaciją reikėjo pradėti 1982 m. gegužės 16-osios ankstų rytą ir ji turėjo trukti 13–15 dienų. Pandžšyras padalintas į tris operacinius sektorius, kiekvienam jų priskirta atskira jungtinė ADR ir sovietų pajėgų operatyvinė grupė. Pagrindinė jėga buvo mišrios mechanizuotosios pajėgos, sudarytos iš sovietų 177-ojo, 180-ojo, 181-ojo ir 191-ojo pulkų. Ugnies paramą teikė 1074-ojo pulko artilerija ir ADR trys pusiau mechanizuoti pulkai (4-asis, 71-asis ir 72-asis).

Šios pajėgos turėjo veržtis Gorbando upės slėnyje, esančiame į šiaurę nuo Pandžšyro upės, metodiškai užimdamos kiekvieną pakeliui esančią gyvenvietę. Tuo metu kitos dvi operatyvinės grupės turėjo būti permestos į aukštumą oro keliu. Apie 1 tūkst. karių iš 201-osios divizijos ir 66-osios brigados, taip pat ADR 20-asis pulkas ir 203-iasis žvalgybos batalionas sraigtasparniais buvo nuskraidinti 20–40 km į kelis numatytus

taškus slėnio aukštumose. Mažesnės pajėgos, kurias sudarė sovietų 103-iosios gvardijos oro desanto divizijos ir ADR 444-ojo specialiųjų pajėgų pulko kariai, užėmė aukštumas palei Pandžšyro upę (įsiskverbimas iki 75 km), o žvalgybinės grupės įsiskverbė į pozicijas apie 100 kilometrų.

Slaptumo sumetimais operaciją planavo tik sovietų 40-osios armijos vadovybė. Dalinių vadai gavo įsakymus antspaudo tuose vokuose likus tik penkioms dienoms iki puolimo. Kolegos iš ADR apie operaciją sužinojo dar vėliau, kartais be jokio išankstinio įspėjimo. Šios atsargumo priemonės galbūt ir padėjo užtikrinti slaptumą, bet anaip tol neprisidėjo prie gerų tarpusavio santykių. Veikiausiai Massoudas nuspėjo artėjantį didelį puolimą, mat jo agentai Kabule pastebėjo neįprastą aktyvumą 40-osios armijos būstinėje. Massoudas ėmėsi drąsių veiksmų, kad užkirstų tam kelią. Kelios mobiliosios grupės buvo pasiūstos į reidą prieš Bagramo aviacijos bazę. Balandžio 25-osios naktį sukilėliai prasiskverbė pro išorinį bazės perimetrą ir apšaudė lėktuvus. Nors, mudžahedų teigimu, sunaikinti 23 orlaiviai, šis skaičius gerokai padidintas. Iš tiesų sunaikinti keli lėktuvai, dar keli apgadinti. Tačiau Massoudas aiškiai pademonstravo, kad net stipriai saugomas objektas gali būti pažeidžiamas. Po įvykio sovietai išplėtė saugomą perimetrą ir sustiprino apsaugos priemones: sumontuoti judesio davikliai, signalinės raketos, išdėstytos minos, pasitelkti šunys.

Vis dėlto Massoudo veiksmai puolimo planų nepakeitė. Gegužės 16-osios naktį ADR 4-ojo pulko kariai įžengė į Gulbaharą, kad užtvirtų kelią į slėnį, o sovietai ruošėsi pagrindiniam puolimui sausuma, suplanuotam kitą rytą. Tuo metu iš Bagramo pakilę sraigtasparniai skraidino dvi mažesnes operatyvines grupes į numatytas vietas aukštumose. Pirmoji grupė permesta gegužės 17–19 d., antroji – gegužės 18 dieną. Žvalgybos grupės judėjo pėsčiomis, slėniu kildamos vis aukščiau.

Gegužės 17 d. 4 val. ryto sovietai ėmėsi masinio bombardavimo, kurį pradėjo dideliu aviacijos smūgiu visame slėnyje. Be naikintuvų-bombonešių Su-17 ir naikintuvų MiG-21, pirmą kartą į dangų pakelti taktiniai bombonešiai Su-24 ir šturmo lėktuvai Su-25 iš 200-ojo atskirojo šturmo aviacijos pulko. Iš esmės jų taikiniai buvo nuspėjami, tad civiliai gyventojai ir sukilėliai pasislėpė urvuose bei įrengtose slėptuvėse. Gyvenvietėms padaryta didžiulė žala, tačiau aukų nebuvo daug.

Sovietų šturmo lėktuvo Su-25 įgula šaudė iš automatinės patrankos GŠ-23. Su-25 gerai pasirodė Afganistane ir nuo 1981 m. tapo dažnu svečiu Pandžšyro padangėje. (Sergei Bobylev / TASS via Getty Images)

Paskui prasidėjo paren-giamasis artilerinis apšaudymas. Spėjami mudžahedų susitelkimo punktai apšaudyti iš 122 mm kalibro haubicų ir salvinės ugnies sistemų BM-27 „Uragan“. Netrukus prasidėjo pagrindinis sausumos pajėgų judėjimas. Sovietų kariuomenė Ruchos prieigas pasiekė palyginti lengvai, beveik nesusidurdama su mudžahedais. Puolimo avangarde judėjo tankai T-62, aprūpinti priekyje pritvirtinta išminavimo įranga. Priartėjus prie Bazarako, keli tankai buvo išvesti iš rikiuotės minų ir RPG-7 sviedinių. Būtent tada prasidėjo pats tikriausias pasipriešinimas.

Sraigtasparnis Mi-8 dažnai naudotas skraidinti pajėgoms, turinčioms užblokuoti sukilėlių atsitraukimo kelius. Šioje nuotraukoje ADR kariai išsilaipina Andarabo slėnyje į šiaurę nuo Pandžšyro per 1986 m. operacijas. (ITAR-TASS / Viktor Budan via Getty Images)

Mudžahedai siekė priartėti prie priešo padalinių, kol šie neįsitvirtino ir neapsikasė. Vos išsilaipinęs į rytus nuo Ruchos ir dar nespėjęs įsitvirtinti pozicijose, sovietų 317-ojo oro desanto pulko batalionas kaipmat buvo užpultas. Desantininkus išgelbėjo tik į pagalbą atvykęs elitinis 180-ojo pulko 3-iasis batalionas, vadovaujamas majoro Ruslano Auševo, vieno labiausiai apdovanotų Afganistano karo veteranų. Privertęs mudžahedus atsitraukti, Auševas ėmėsi vadovauti jungtinėms pajėgoms. Gynyba aplink Ruchą buvo pralaužta, o gyvenvietė užimta.

Nuo pagrindinio Pandžšyro slėnio atsišakojantys slėniai tapo esminiu sukilėlių prieglobsčiu. Jie buvo sunkiai įveikiami transporto priemonėmis, o neretai ir pėsčiomis. Šioje nuotraukoje jamžintas netoli Anavos esantis slėnis. (Jacques Langevin / Sygma via Getty Images)

Sukilėliai sumaniai išnaudojo tarpeklius. Daugelyje jų buvo įrengtos pasalos. Pavyzdžiui, prie Doabo (maždaug už 12 km nuo Bazarako) pagrindinis kelias kirto Pandžšyro upę. Čia sukilėliai užkasė didelę miną, sumontuotą iš nesprogusios sovietų bombos FAB-500. Mechanizuotosios kuopos šarvuočiams ir tankams T-62 priartėjus prie tilto, bomba susprogdinta. Dalis tilto sunaikinta, vienas tankas įgriuvo į upę. Likusią sovietų kolonos dalį užgriuvo RPG-7 šūviai ir kulkosvaidžių ugnis. Nors galiausiai mudžahedai buvo priversti atsitraukti, sunaikinti du tankai ir penki šarvuočiai, dar daugiau apgadinta. Judėjimas kelioms valandoms sustojo, kol atvyko MTU-55 – šarvuotoji tiltų tiesimo mašina.

Daugeliui į aukštumas atskraidintų kareivių trūko tinkamo pasirengimo vykdyti tokias misijas arba jie nemokėjo veikti darniai. Dėl to dažnai kildavo chaosas. Sovietų kariai nesilaikė įprastos taisyklės: „Jei abejoji, apsikask.“ Pavyzdžiui, aukštumose virš Chendžo, pusiaukelėje į slėnį, sovietų 345-ojo atskirojo gvardijos oro desanto pulko kuopą iš gretimos aukštumos mudžahedai apšaudė senais angliškais šautuvus. Jų efektyvus šūvio nuotolis buvo kur kas didesnis nei AK. Sovietams teko pasitelkti sraigtasparnius Mi-24, kad apšaudytų sukilėlių pozicijas raketomis S-5 ir S-8, kol desantininkai susiras priedangą ir pozicijose išdėstys snajperius bei kulkosvaidininkus.

Tačiau užpuolikai turėjo gudrų planą. Jei pagrindinį puolimą galima pavadinti „plaktuku“, tai „priekalas“, į kurį Ter-Grigorjancas tikėjosi sutriuškinti Massoudą, buvo kitos pajėgos, kurios į kautynes mestos tik gegužės 22 dieną. 860-ojo atskirojo motorizuotųjų šaulių pulko 1-asis batalionas iš Bagramo atskraidintas be šarvuotosios technikos ir kartu su ADR 20-uju pulku sudarė 600 kareivių junginį, kuris dabar mestas uždaryti rytinio kelio iš slėnio Evimo ir Šahrajaus rajone, netoli Andžomano perėjos, vedančios į Badachšaną. Čia ADR įgula laikėsi Dašte Ravato vietovėje ir naujų pajėgų atvykimas po smarkaus aviacijos smūgio Massoudui tapo pačiu tikriausiu netikėtumu.

Tai ne tik blokavo tiekimo iš Pakistano kelius, bet ir užkirto kelią atsitraukti. Kurį laiką mudžahedai buvo demoralizuoti. Pasklido kalbų, kad šalininkų raginamas Massoudas iš tikrųjų pasitraukė iš Pandžšyro ir gynybai vadovavo būdamas saugioje vietoje. Vienas iš šalininkų kalbėjo: „Jei prarastume Pandžšyrą, bet Massoudas liktų gyvas, galėtume atkovoti slėnį, bet jei išlaikytume slėnį, o Massoudas žūtų, prarastume viską.“

Operacija truko dvi savaites. Jos pabaigoje puolančiosios pajėgos kovėsi visame slėnyje, kiekvieną dieną pradėdamos pusvalandžio trukmės artilerijos ugnimi, aviacijos smūgius bei paramą derindamos su antžeminėmis atakomis. Šis metodas leido stabiliai žengti į priekį 8–10 km per dieną, bet retai kada puolantieji užklupdavo sukilėlius ir jiems padarydavo rimtesnių nuostolių. Ter-Grigorjancas įrodė, kad Pandžšyro liūtą galima išstumti iš jo slėptuvės ir gynybos pozicijų. Vykdamas operaciją, surinkta vertingos žvalgybinės informacijos. Pavyzdžiui, gautas Massoudo agentų Kabule sąrašas. Per dvi paras KhAD suėmė daugybę Pandžšyro liūto šalininkų. 600–800 sukilėlių žuvo arba buvo sužeisti.

40-oji armija pademonstravo naujus gebėjimus. Pavyzdžiui, masinį desantą iš sraigtasparnių (iš viso buvo permesta apie 4,2 tūkst. karių) ir

Tolumoje matyti du sudegę sovietų šarvuočiai BMP-2. Slėnyje veikusioms sovietų mechanizuotosioms pajėgoms dažnai tekdavo judėti maršrutais, kuriuose nebuvo jokių priedangų. (Jim Kelly, CC BY 2.0)

šaukstiniais. Ruchą užėmė beveik 1 tūkst. kareivių: mechanizuotasis batalionas, 177-ojo motorizuotųjų šaulių pulko tankų būrys, remiamas 1074-ojo artilerijos pulko D-30 2A13 haubicų ir BM-21 „Grad“ baterijų, taip pat 254-ojo specialiosios paskirties pulko radioelektroninės kovos būrys ir ADR „Sarandoy“ padaliniai. Prie įgulos taip pat prisijungęs 177-asis „specnazo“ būrys slėnyje ėmėsi agresyvaus patruliavimo.

Bazarake ir Anavoje taip pat buvo įkurtos naujos bazės. Bazarako įgula buvo sudaryta iš patyrusių 345-ojo atskirojo gvardijos oro desanto pulko su D-30 haubicų baterija. Įgula aptarnavo 20 stebėjimo postų, išdėstytų visame rajone. Netoli Bagramo bazės esančioje Anavoje sutelktos pajėgos nebuvo paprasta įgula, o veikiau patruliavimo bazė, kurioje tarnavo apie 400 elitinių karių iš sovietų 2-ojo oro desanto bataliono ir ADR 444-ojo specialiųjų pajėgų pulko su viena D-30 artilerijos baterija.

Negalima nepripažinti, kad sovietai pasiekė savo tikslus ir padovanojo Kabului demonstratyvią pergalę, kurios režimas labai norėjo. Tačiau po kelių mėnesių pradėtas naujas puolimas, o 1983 m. sausį su Massoudu sudarytos paliaubos. Tiesa buvo tokia, kad abi pusės kariavo iš esmės skirtingus karus. Sovietų ir ADR pajėgos patyrė didelių nuostolių dėl savo nesiskaitymo su netektimis: žuvo apie 1 tūkst. sovietų karių ir galbūt perpus mažiau afganų. Netektys atspindėjo operacijoje dalyvavusių kariuomenių proporcijas ir tą aplinkybę, kad puolimo smagalyje dažniausiai būdavo sovietų pajėgos. Dar bent 2 tūkst. kareivių buvo sunkiai sužeisti.

Tai neabejotinai buvo politinis smūgis Massoudui, rimtai pakenkęs jo organizacijai. Tačiau sukilėlių nuostoliai buvo palyginti nedideli, nes jiems vis pavykdavo pasislėpti arba atsitraukti, pasinaudojant mažesniais atsišakančiais slėniais. Trys naujos bazės, įkurtos Ruchoje, Bazarake ir Anavoje, Kabului galbūt ir suteikė naujų galimybių, tačiau joms nuolat grėsė mudžahedų puldinėjimai. Dauguma bazių turėjo būti aprūpinamos

gebėjimą netikėtai užklupti gudrųjį Massoudą. Jis nesitikėjo, kad sovietai užblokuos šiaurinį išėjimą iš slėnio arba dislokuos aukštumose daug kariuomenės. Manant, kad puolimas vyks pagal tą patį modelį kaip ankstesnieji, Massoudo gynyba daugiausia buvo sutelkta pietiniame slėnio gale. Jis neturėjo rezervų, kad galėtų reaguoti į vertikalią apsuptį iš aukštumų pusės.

Sovietai taip pat išmoko perimti slėnio kontrolę, pasikliaudami savo patyrusiais kariais, o ne maištingais afganistaniečių